บทที่ 7
การประยุกต์องค์ความรู้สู่ชุมชนเป้าหมาย

การเรียนรู้นอกจากจะมีความสำคัญต่อบุคคลทั่วไปแล้ว ยังมีความสำคัญอย่างมากต่อคนและชุมชน เพราะการเรียนรู้ทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในการดำรงชีวิตส่วนตัวและร่วมกับบุคคลอื่น การเพิ่มพูนทักษะต่าง ๆ การปรับเปลี่ยนเจตคติที่เหมาะสม เป็นต้น การเรียนรู้ในชุมชนมีหลายประเภทและหลายวิธีการ แต่การเรียนรู้ที่สำคัญและมีผลอย่างยิ่งต่อการพัฒนาชุมชนและเครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน คือ การเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน นักพัฒนาจึงต้องมีความรู้ ความเข้าใจ และสามารถดำเนินการประยุกต์องค์ความรู้สู่ชุมชนเป้าหมายให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนได้อย่างถูกต้องเหมาะสม โดยเนื้อหาสาระการเรียนรู้ในบทที่ 7 มุ่งนำเสนอแนวคิดการประยุกต์องค์ความรู้ การถอดบทเรียนสู่องค์ความรู้ การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมชุมชนด้วย SWOT Analysis และการประยุกต์องค์ความรู้สู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการประยุกต์องค์ความรู้

1.1 นิยามความหมายของความรู้

เมื่อพิจารณาคำว่า “ความรู้” พบว่า มีกลุ่มคำที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความรู้อยู่หลายคำด้วยกัน ดังนั้นเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนยิ่งขึ้น จึงควรเข้าใจถึงคำที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันระหว่างข้อมูล สารสนเทศ และความรู้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

ข้อมูล (Data) หมายถึง ข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน อาจเป็นข้อมูลที่เกิดจากการปฏิบัติการ หรือการสังเกตการณ์ การกระทำ หรือลักษณะต่าง ๆ ของวัตถุ คน สัตว์ สิ่งของมีลักษณะเป็นข้อมูลดิบที่ยังไม่ผ่านการกลั่นกรองหรือประมวลผล ไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ทันที มักปรากฏในรูปของตัวเลข ตัวอักษร สัญลักษณ์ รูปภาพ เป็นต้น

สารสนเทศ (Information) หมายถึง ข้อมูลที่ผ่านการประมวลผลด้วยวิธีการต่าง ๆ และถูกจัดให้อยู่ในรูปแบบที่มีความหมาย และมีคุณค่าสำหรับผู้ใช้ อาจจัดเก็บในฐานข้อมูลหรือในรูปของสื่อต่าง ๆ เป็นสารสนเทศสำหรับผู้รับ เพื่อให้ผู้รับนำไปใช้ประโยชน์ในการปฏิบัติงานและการตัดสินใจ

ความรู้ (Knowledge) หมายถึง มวลของประสบการณ์ที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้การปฏิบัติงาน มีการนำประสบการณ์ วิจารณญาณ ความคิด ค่านิยม และปัญญาของมนุษย์มาวิเคราะห์ เพื่อประยุกต์ใช้ในการทำงาน การตัดสินใจ และการแก้ปัญหา

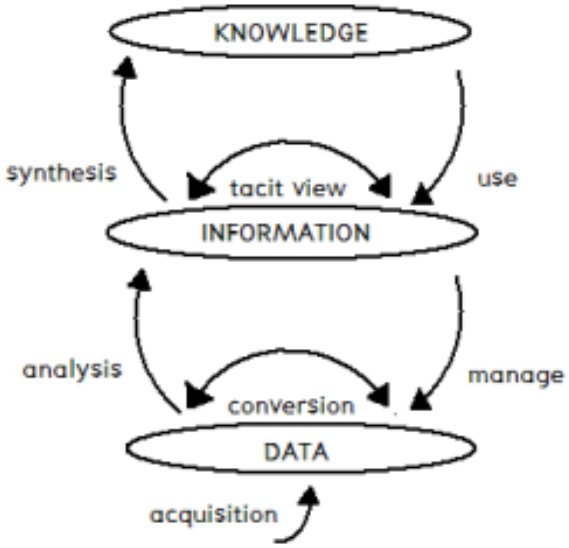

ภาพที่ 1 แสดงความสัมพันธ์ของข้อมูล สารสนเทศ และความรู้

จากภาพที่ 1 แสดงความสัมพันธ์ของข้อมูล สารสนเทศ และความรู้ กล่าวคือ ในขั้นตอนแรกจะทำการรวบรวมจัดเก็บข้อมูลพื้นฐานก่อน แล้วนำประมวลผลตามชนิดของข้อมูลจากนั้นนำมาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการจะได้ผลลัพธ์เป็นสารสนเทศเพื่อไปใช้ประโยชน์จากหลาย ๆ ข้อมูลและสารสนเทศสามารถนำมาพิจารณาหรือวิจัยโดยอาศัยประสบการณ์หรือความรอบรู้นำมาสังเคราะห์ออกมาเป็นองค์ความรู้

1.2 นิยามของการประยุกต์องค์ความรู้

การประยุกต์องค์ความรู้ หมายถึง การนำบางสิ่งมาใช้ประโยชน์ โดยปรับใช้อย่างเหมาะสมกับสภาวะที่เฉพาะเจาะจง “บางสิ่ง” ที่นำมาใช้ประโยชน์นั้น อาจเป็นทฤษฎี หลักการ แนวคิด ความรู้เกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง และนำมาใช้ประโยชน์ในภาคปฏิบัติ โดยปรับให้เข้ากับบริบทแวดล้อมที่เป็นอยู่อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ “บางสิ่ง” นั้นอาจเป็นวัตถุสิ่งของที่นำมานอกเหนือบทบาทหน้าที่เดิม ให้เหมาะสมกับบริบทใหม่

การประยุกต์เป็นการนำทฤษฎี หลักการ กฎเกณฑ์แนวคิดเกี่ยวกับ เรื่องใดเรื่องหนึ่ง ไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในภาคปฏิบัติ โดยเฉพาะในศาสตร์สาขาวิชาต่าง ๆ มักมีการประยุกต์ภาคทฤษฎีสู่ภาคปฏิบัติเพื่อประโยชน์ในการนำไปใช้จริงในการแก้ไขปัญหา และการพัฒนาในรูปแบบต่าง ๆ เพราะมีความเป็นรูปธรรมมากกว่า การประยุกต์เป็นการนำสิ่งหนึ่ง หรือแนวคิดหนึ่ง มาปรับใช้เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่เฉพาะเจาะจง การประยุกต์จึงแตกต่างจากการลอกเลียนแบบ ซึ่งเป็นการนำสิ่งที่อยู่ในบริบทหนึ่งมาใช้ในอีกบริบทหนึ่งทั้งหลักการ วิธีการ และรูปแบบ โดยไม่คำนึงถึงความเหมาะสม ในบริบทที่แตกต่างกัน คนที่คิดเชิงประยุกต์ได้ดีจะสามารถนำสิ่งหนึ่งมาใช้แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างลงตัว โดยคำนึงถึงสภาพความเป็นจริงในขณะนั้น

กล่าวโดยสรุป “การประยุกต์องค์ความรู้” เป็นความสามารถในการนำบางสิ่งมาปรับใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับบริบทสภาพแวดล้อม และเวลาในขณะนั้น เพื่อบรรลุผลสำเร็จตาม

วัตถุประสงค์ การประยุกต์อาจทำให้เกิดการใช้ประโยชน์ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างเต็มศักยภาพ ซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ โดยทิศทางใหม่ ทั้งนี้อาจไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งใหม่ทั้งหมด แต่เป็นการพยายามคิดเพื่อหาทางใช้ประโยชน์ของสิ่งที่มีอยู่มากกว่าเดิม เพื่อใช้อย่างคุ้มค่ามากที่สุด

1.3 ความสำคัญของการประยุกต์องค์ความรู้

การประยุกต์องค์ความรู้ เป็นการพัฒนาทักษะการคิดที่สำคัญอีกมิติหนึ่ง ทั้งนี้เนื่องจากเหตุผลสำคัญหลายประการ ประกอบด้วย

1) การประยุกต์องค์ความรู้ช่วยลดข้อจำกัดในการแก้ปัญหาของสมอง คนที่ความคิดไม่ยึดติดกับบทบาทหน้าที่จะคิดเชิงประยุกต์ได้ดี เพราะจะมีมุมมองที่หลากหลาย สามารถประยุกต์สิ่ง ๆ เดียวให้สามารถปรับใช้ได้ในหลาย ๆ บริบทสภาพแวดล้อมอย่างเหมาะ โดยไม่ขึ้นอยู่กับว่าเคยใช้มาก่อนหรือไม่ จึงทำให้แก้ปัญหาได้ดีกว่าคนอื่น เพราะมีทางออกที่ไม่จำกัด นอกจากนี้การคิดเชิงประยุกต์ยังช่วยให้สามารถแก้ปัญหาได้รวดเร็วมากขึ้น เพราะไม่ยึดติดกับ วัตถุประสงค์หรือ บทบาทหน้าที่ของสิ่งนั้น ทำให้แม้ไม่มีคำตอบที่ชัดเจน แต่เราจะพยายามค้นหา ความเป็นไปได้จากสิ่งที่มีอยู่ และนำมาใช้เพื่อแก้ปัญหาในเวลานั้นได้

2) การประยุกต์องค์ความรู้ช่วยให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่แตกต่าง แนวคิดดี ๆ หากเราไม่ประยุกต์เข้ากับบริบทให้เหมาะสมอาจจะประสบความล้มเหลวเมื่อนำมาใช้ เนื่องจากเป็นสิ่งใหม่ที่ขัดแย้งกับ วิถีชีวิตประจำวัน ความเคยชินค่านิยมของผู้ปฏิบัติ ไม่เหมาะสมกับช่วงเวลา สถานการณ์หรือขัดกับบริบทความเคยชินของสังคม จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมภายใต้บริบทแวดล้อมที่แตกต่างกัน เพื่อให้คนสามารถรับแนวคิดที่เราต้องการนำเสนอได้

3) การประยุกต์องค์ความรู้ช่วยเพิ่มศักยภาพของการคิดสร้างสรรค์ เป็นการระดมความคิดที่แตกต่างหลากหลาย เป็นความคิดนอกกรอบวงความคิด หรือความรู้เดิม ๆ เพื่อให้เกิดสิ่งใหม่ ๆ ที่ใช้การได้ดีและเหมาะสมมากยิ่งกว่าเดิม ส่วนหนึ่งของการคิดสร้างสรรค์เกิดจากการประยุกต์สิ่งหนึ่ง เข้ากับอีกสิ่งหนึ่ง จนกลายเป็นสิ่งใหม่ ที่ไม่เคยมีมาก่อน

4) การประยุกต์องค์ความรู้ช่วยให้ลดการลอกเลียนแบบลดอาการวัวหายล้อมคอก การคิดเชิงประยุกต์จะช่วยให้เราไม่ด่วนฉกฉวยความพึงพอใจในสิ่งหนึ่งมาใช้ แต่ช่วยให้เกิดการคิดใคร่ครวญว่าจะนำมาใช้อย่างเหมาะสมได้อย่างไร ซึ่งจะช่วยลดปัญหาที่อาจเกิดขึ้นตามมาภายหลัง เนื่องจากก่อนที่จะนำสิ่งใดมาประยุกต์ใช้จะต้องมีการคิดพิจารณาปัจจัยต่าง ๆ อย่างรอบคอบก่อน โดยคำนึงถึงความเหมาะสมมากที่สุดในเป้าหมายใหม่ วัตถุประสงค์ใหม่ จึงช่วยป้องกันการเกิดปัญหา เมื่อต้องนำสิ่งใด สิ่งหนึ่งมาใช้

5) การประยุกต์องค์ความรู้เป็นแนวทางนำไปสู่นวัตกรรมใหม่ ๆ การมีเครื่องมือที่ประยุกต์ประโยชน์จากความรู้อื่น ๆ มาใช้จะช่วยพัฒนาความก้าวหน้าในสาขาวิชานั้น ๆ หรือพัฒนานวัตกรรมของสิ่งประดิษฐ์ต่าง ๆ ให้ทันสมัยต่อไปได้อย่างไม่หยุดยั้ง

2. การถอดบทเรียนสู่องค์ความรู้

2.1 นิยามความหมายของการถอดบทเรียนสู่องค์ความรู้

การถอดบทเรียน (Lesson Learned) เป็นทั้งแนวคิดและเครื่องมือเพื่อสร้างการเรียนรู้ ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งของการจัดการความรู้ โดยเป็นกระบวนการดึงเอาความรู้จากการทำงานออกมาใช้เป็นทุนในการทำงานเพื่อยกระดับให้ดียิ่งขึ้น การถอดบทเรียน จึงเป็นการสกัดความรู้ที่มีอยู่ในตัวคน (Tacit Knowledge) ออกมาเป็นบทเรียน/ความรู้ที่ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ซึ่งผลที่ได้จากการถอดบทเรียน ทำให้ได้บทเรียนในรูปแบบชุดความรู้ (ที่เป็นรูปธรรม) สิ่งที่สำคัญในการถอดบทเรียน คือ การเรียนรู้ร่วมกันทั้งระดับปัจเจกบุคคลและกลุ่ม ผ่านการแลกเปลี่ยนมุมมองและประสบการณ์ของผู้เข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ โดยสกัดเอาแต่สิ่งที่สำคัญ ทำให้ผู้ร่วมกระบวนการได้ปรับวิธีคิด วิธีการทำงานที่สร้างสรรค์ และมีคุณภาพยิ่งขึ้น ดังนั้น กระบวนการถอดบทเรียน จึงเป็นทั้งเครื่องมือ (mean) ในการเรียนรู้และเป็นเป้าหมาย (end) ของการเรียนรู้ และเกิดการเรียนรู้ร่วมกันของผู้เข้าร่วมกระบวนการ อันนำมาซึ่งการปรับวิธีคิด และเปลี่ยนแปลงวิธีการทำงานที่สร้างสรรค์และมีคุณภาพยิ่งขึ้น

2.2 องค์ประกอบของการถอดบทเรียน

ในการถอดบทเรียนมีหลายองค์ประกอบหลายปัจจัยที่ทำให้การถอดบทเรียนบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยสรุปได้ดังนี้

1) ประเด็นที่ต้องการถอดบทเรียน ต้องกำหนดวัตถุประสงค์ในการถอดบทเรียน

2) บุคคลที่เกี่ยวข้องในกระบวนการถอดบทเรียน ได้แก่

2.1) ผู้ถอดบทเรียน ต้องมีความพร้อมในเรื่องประเด็นคำถาม วัตถุประสงค์ในการถอดบทเรียน ความพร้อมในเรื่องกรอบแนวคิดในการถอดบทเรียน ทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล รวมถึงทักษะในการพูดคุย สร้างความสัมพันธ์ การจับประเด็น

2.2) ผู้ถูกถอดบทเรียน ต้องเต็มใจและเข้าใจวัตถุประสงค์การถอดบทเรียน และสามารถเล่าเรื่องในสิ่งที่ตนเองได้ทำมาอย่างเต็มที่

3) กิจกรรมที่ดำเนินการ มีกิจกรรมอะไรบ้างและผลที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร

4) ความสัมพันธ์ของคน/กลุ่มคน ที่เราทำการถอดบทเรียนควรมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน มีความเท่าเทียมกัน มีความเป็นกันเอง

5) สิ่งแวดล้อม ซึ่งบรรยากาศรอบข้างต้องเอื้อต่อการพูดคุยเป็นกันเอง ไม่มีเสียงดัง

2.3 กรอบการถอดบทเรียน

การถอดบทเรียนมีกระบวนการคิดเชิงระบบ ในการค้นหาคำตอบและแนวทาง การปรับปรุงพัฒนา ภายใต้กรอบคิดในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ คือ สิ่งที่คาดหวังที่จะเกิดขึ้นจากการดำเนินงานหรือ

ประสบการณ์ที่ผ่านมา (ผลลัพธ์ - แผน/กิจกรรม) กับสิ่งที่เป็นจริง (ผลที่เกิดขึ้น สิ่งที่ได้ทำ) โดยการถอดบทเรียนส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญกับประเด็น ต่อไปนี้

1) จุดเด่น/สิ่งที่น่าภูมิใจของโครงการ

2) ได้ทำอะไรเพื่อให้ไปถึงเป้าหมาย และได้เรียนรู้อะไรจากสิ่งที่ทำ

3) เป้าหมายที่แท้จริงที่เราไปถึง และปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งเสริมหรือขัดขวาง

4) สามารถไปต่อเพื่อเป้าหมายที่ไกลกว่าได้ด้วยวิธีการใด

5) ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม การขยายผล และความยั่งยืนให้มากขึ้นได้อย่างไร

6) จุดคานงัดที่สำคัญของโครงการคืออะไร

2.4 วิธีการถอดบทเรียน

การถอดบทเรียนมีวิธีการที่หลากหลาย ขึ้นอยู่กับความสามารถในการอิงไปใช้ประโยชน์ ทั้งนี้โดยทั่วไปได้กล่าวถึงวิธีการที่นำมาใช้ในการถอดบทเรียนใน 3 ลักษณะ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) การถอดบทเรียนจากการดำเนินงานโครงการ เป็นการถอดบทเรียนจากโครงการที่เราดำเนินการอยู่เป็นการเติมช่องว่างในการพัฒนา โดยสามารถถอดบทเรียนได้ตลอดช่วงเวลาของการดำเนินงาน ทั้งนี้สามารถจำแนกตามระยะเวลาในการดำเนินโครงการได้เป็น 3 ลักษณะ คือ

1.1) ถอดบทเรียนเมื่อเริ่มโครงการ หรือถอดบทเรียนด้วยการเรียนรู้จากเพื่อน (Peer Assist: PA) เป็นการเรียนรู้จากเพื่อนก่อนทำกิจกรรม โดยคำว่า “เพื่อน” ในที่นี้หมายถึง ทีมผู้ช่วยกับ ทีมปรึกษาภายนอก มาเป็นเพื่อนร่วมอุดมการณ์ ซึ่งอาจเป็นทีมจากพื้นที่อื่นหรือหน่วยงานใกล้เคียง โดยมีลักษณะเป็นการประชุม/ประชุมเชิงปฏิบัติ ใช้หลัก 4 W: What ทำอะไร (ประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้) who ใคร (เพื่อนผู้รู้ ผู้ดำเนินการ ผู้ร่วมกระบวนการ) When ทำเมื่อไร (เมื่อต้องการเรียนรู้จากผู้อื่นก่อนเริ่มงาน) และ Why ทำไม (เพื่อค้นหาแนวทางใหม่/แนวทางที่เป็นไปไม่ได้ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสร้างเครือข่าย) หัวใจของกระบวนการ PA คือ การประชาสัมพันธ์เชิญชวนผู้สนใจเข้าร่วมโครงการ และนำแนวคิด R2R : Routine to Research หรือการทำวิจัยในงานประจำ มาเป็นเครื่องมือในการพัฒนางาน

1.2) ถอดบทเรียนหลังปฏิบัติการ (After Action Review: AAR) เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นระหว่างดำเนินกิจกรรมในโครงการ เป็นการทบทวนความสำเร็จหรือความล้มเหลวภายหลังการดำเนินกิจกรรม เพื่อค้นหาว่าเกิดอะไรขึ้น ทำไม จะคงไว้ซึ่งจุดแข็งและปรับปรุงจุดอ่อนได้อย่างไร เพื่อช่วยให้องค์กรได้ประโยชน์สูงสุด โดยมีประเด็นที่สำคัญ คือ การสร้างความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของโครงการ เงื่อนไขปัจจัยที่ทำให้สิ่งที่เกิดขึ้นจริงแตกต่างไปจากสิ่งที่คาดหวังและกิจกรรมที่ควรทำให้ดีขึ้นหรือแตกต่างไปจากเดิม เพื่อจะได้บรรลุเป้าหมายที่กำหนด หัวใจของกระบวนการ AAR คือ การเปิดใจและความมุ่งมั่นที่จะเรียนรู้ร่วมกันมากกว่าวิพากษ์วิจารณ์ ไม่ใช่การประเมินผลการปฏิบัติงาน และต้องมีการปรับปรุงการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง

1.3) ถอดบทเรียนหลังการดำเนินงาน (Retrospect) จะมีรายละเอียดและมีความลึกกว่าการเรียนรู้หลังปฏิบัติการ เพราะเป็นการถอดบทเรียนทั้งโครงการ ไม่ใช่เฉพาะกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง

วัตถุประสงค์ในการเรียนรู้หลังการดำเนินงานเพื่อสร้างความตระหนักในการเรียนรู้และนำบทเรียนที่ดีไปใช้ในโครงการต่อไป “ทุกครั้งที่เราทำอะไรซ้ำ เราควรทำให้ดีกว่าครั้งสุดท้าย” ความรู้ที่ได้จากการถอดบทเรียนเป็นการช่วยผู้อื่นให้ทำงานของเขาได้ดีขึ้น โดยรูปแบบการเรียนรู้อาจใช้วิธีการประชุมพร้อมหน้า (face to face) หรือการประชุมทีมเพื่อมองอนาคต ผู้เข้าร่วมประชุมอย่างน้อยควรประกอบด้วยแกนหลักของโครงการ ผู้ที่ใช้ความรู้จากการถอดบทเรียนในอนาคตและวิทยากรกระบวนการที่เป็นคนมีทักษะแต่ไม่ควรเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องใกล้ชิดโครงการ เพื่อพิจารณาว่า “ควรทำอะไรในอนาคต” ทั้งนี้การเรียนรู้หลังโครงการจะทำเพื่อทบทวนวัตถุประสงค์ แผนงาน และกระบวนการดำเนินงานโครงการที่ผ่านมา อะไรที่ดำเนินการได้ดี และมีข้อเสนอแนะในอนาคตรวมถึงปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นและวิธีการพยายามที่จะหลีกเลี่ยงหรือป้องกันไม่ให้เกิดการทำผิดซ้ำ

2) การถอดบทเรียนแบบเล่าเรื่อง (Story Telling: ST) เป็นการเรียนรู้ก่อนหรือระหว่างทำกิจกรรม ด้วยการให้ผู้มีความรู้จากการปฏิบัติ ปลดปล่อยความรู้ที่ซ่อนเร้นอยู่ในตัวออกมาแลกเปลี่ยนความรู้ โดยผู้เล่าจะเล่าความรู้สึกที่ฝังลึกอยู่ในตัวที่เกิดจากการปฏิบัติ ซึ่งผู้ฟังสามารถตีความได้โดยอิสระและเมื่อเกิดการแลกเปลี่ยนผลการตีความแล้ว จะทำให้ได้ความรู้ที่สามารถบันทึกไว้เป็นชุดความรู้ ซึ่งการถอดบทเรียนในลักษณะนี้ จะเป็นการสกัดความรู้จากเรื่องที่เล่าออกมาว่ามีคุณค่าและสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างไร ไม่ใช่เป็นเพียงการเล่าเรื่องในอดีต เงื่อนไขการเล่าเรื่อง ผู้เล่าต้องมีความสุขในการเล่า บรรยากาศดี มีความเท่าเทียมกัน เป็นอิสระและเป็นเรื่องที่ประสบความสำเร็จ มีการซักถามด้วยความชื่นชม (appreciative inquiry) สิ่งสำคัญในการถอดบทเรียนจากการเล่าเรื่อง คือ การสกัดความรู้จากเรื่องที่เล่า ตรวจสอบคุณค่าและสำรวจทางเลือกสู่การปฏิบัติในโอกาสต่อไป โดยมีรายละเอียดดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 ความสัมพันธ์ของประเด็นที่เล่าและปัจจัยที่ส่งผลสำเร็จในการถอดบทเรียนแบบเล่าเรื่อง

3) การถอดบทเรียนจากวิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) ความหมายของ Best Practice โดยภาพรวม คือวิธีการทำงานที่ดีที่สุดในเรื่องนั้นๆ ซึ่งอาจเป็นระบบการบริหาร เทคนิควิธีการต่าง ๆ ที่ทำให้ผลงานบรรลุเป้าหมายระดับสูงสุด Best Practice จึงเป็นการทำงานที่ดีกว่าหรือดีที่สุด ไม่ใช่จำกัดเพียงวิธีการทำงานที่ดี และเป็นศัพท์ที่ใช้ในวงการวิชาชีพ ที่แสดงถึงผลงานที่มีมาตรฐาน มีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง มีหลักฐานสนับสนุนหรือแสดงผลงานหรือผลสำเร็จของงานซึ่งมีคำที่คล้ายคลึง คือ Good practice ซึ่งมีความหมายเกี่ยวกับการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพและ Innovative Practice ซึ่งหมายถึงจุดเน้นหรือแนวทางการทำงานที่น่าสนใจ ซึ่งทั้งสองคำหลังหากมีการดำเนินการและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มีหลักฐานยืนยันและบ่งชี้ถึงความสำเร็จที่ชัดเจน ก็จักยกระดับสู่การเป็น Best Practice ในที่สุด โดยมีรายละเอียดดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 การยกระดับความรู้

Best Practice เป็นวิธีการทำงานที่ดีที่สุดในแต่ละเรื่อง ซึ่งสามารถเกิดขึ้นในทุกหน่วยงานจากหลายช่องทาง ทั้งตัวผู้นำ ผู้ร่วมงาน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หรือภาวะปัญหาและการริเริ่มสร้างสรรค์พัฒนาที่มีขั้นตอน คุณลักษณะการเป็น Best Practice จะมีประเด็นในการพิจารณาโดยสังเขป ได้แก่ เป็นภารกิจโดยตรงของหน่วยงาน สนองต่อนโยบายการแก้ปัญหา/การพัฒนาประสิทธิภาพของหน่วยงาน ลดขั้นตอน ลดรอบระยะเวลาการทำงาน ลดทรัพยากรและค่าใช้จ่าย มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ มีวิธีการริเริ่มสร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่หรือประยุกต์ขึ้นใหม่ สามารถจัดทำแผนผังเปรียบเทียบวิธีการเดิมและวิธีการใหม่ แสดงสิ่งที่เป็นวิธีใหม่จะให้ประโยชน์อะไรที่ดีกว่าวิธีเดิม การอำนวยความสะดวกในการใช้งาน วางระบบในการให้บริการและมีช่องทางที่หลากหลายในการให้บริการ สามารถเทียบเคียงวิธีการทำงานลักษณะเดียวกันกับหน่วยงานอื่นได้ ได้ผลผลิต/ความสำเร็จเพิ่มขึ้น ใช้เป็นมาตรฐานการปฏิบัติต่อไปได้อย่างยั่งยืน ผู้ใช้บริการหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีความพึงพอใจ และมีการพัฒนาปรับปรุงต่อไป โดยการถอดบทเรียนจากบทเรียนที่ดีหรือวิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) มี 6 ขั้นตอน คือ ค้นหาโจทย์ ถอดบทเรียนวิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศ กำหนดประเด็นจัดเก็บข้อมูล เขียนผลเบื้องต้น วิเคราะห์/สังเคราะห์ และสรุปผล โดยมีรายละเอียดดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 วิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice)

2.5 ทักษะสำคัญในการถอดความรู้

1) ทักษะการตั้งคำถาม

การใช้คำถามเป็นเทคนิคสำคัญในการเสาะแสวงหาความรู้ที่มีประสิทธิภาพ เป็นกลวิธีการสอนที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่พัฒนาทักษะการคิด การตีความ การไตร่ตรอง การถ่ายทอดความคิดสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงการจัดกระบวนการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี

การถามเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ช่วยให้ผู้เรียนสร้างความรู้ ความเข้าใจและพัฒนาความคิดใหม่ ๆ กระบวนการถามจะช่วยขยายทักษะการคิด ทำความเข้าใจให้กระจ่างได้ข้อมูลป้อนกลับทั้งด้านการเรียนการสอนก่อให้เกิดการทบทวน การเชื่อมโยงระหว่างความคิดต่าง ๆ ส่งเสริมความอยากรู้อยากเห็นและเกิดความท้าทาย

2) ระดับของการตั้งคำถาม

การตั้งคำถามมี 2 ระดับ คือ คำถามระดับพื้นฐานและคำถามระดับสูง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

2.1) คำถามระดับพื้นฐาน เป็นการถามความรู้ ความจำ เป็นคำถามที่ใช้ความคิดทั่วไปหรือความคิดระดับต่ำ ใช้พื้นฐานความรู้เดิมหรือสิ่งที่ประจักษ์ในการตอบ เนื่องจากเป็นคำถามที่ฝึกให้เกิดความคล่องตัวในการตอบคำถามในระดับนี้เป็นการประเมินความพร้อมของผู้เรียนก่อนเรียนวินิจฉัยจุดอ่อน จุดแข็งและสรุปเนื้อหาที่เรียนไปแล้ว คำถามระดับพื้นฐาน ได้แก่ คำถามให้สังเกต เป็นคำถามที่ให้ผู้เรียนคิดตอบจากการสังเกต เป็นคำถามที่ต้องการให้ผู้เรียนใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้าในการสืบค้นหาคำตอบ คือ ใช้ตาดู มือสัมผัสจมูกดมกลิ่น ลิ้นชิมรส และหูฟังเสียง คำถามทบทวนความจำซึ่งใช้ทบทวนความรู้เดิม คำถามที่ให้บอกความหมายหรือคำจำกัดความเป็นการถามความเข้าใจ คำถามบ่งชี้หรือระบุ

2.2) คำถามระดับสูงเป็นการถามให้คิดค้น หมายถึง คำตอบที่ผู้เรียนตอบต้องใช้ความคิดซับซ้อน เป็นการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และกระตุ้นให้ผู้เรียนสามารถใช้สมองทั้งซีกซ้ายและซีกขวาในการคิดหาคำตอบ โดยอาจใช้ความรู้หรือประสบการณ์เดิมมาเป็นพื้นฐานในการคิดและตอบคำถาม ได้แก่ คำถามให้อธิบาย ตีความหมาย ขยายความ โดยการให้อธิบายแนวคิดของข้อมูลต่าง ๆ คำถามให้เปรียบเทียบ คำถามให้วิเคราะห์แยกแยะปัญหา จัดหมวดหมู่ คำถามให้ยกตัวอย่างคำถามให้สรุปคำถามประเมินค่าและเลือกทางเลือก คำถามให้ประยุกต์ คำถามให้สร้างหรือคิดค้นสิ่งใหม่ ๆ หรือผลิตผลใหม่ ๆ การตั้งคำถามระดับสูงจะทำให้เกิดทักษะการคิด มีเหตุผล นอกจากนี้ยังช่วยให้เข้าใจสาระสำคัญของเรื่องราวได้อย่างถูกต้องและกระตุ้นให้เกิดการกระตือรือร้นค้นหาข้อมูลมาตอบคำถามด้วยตนเอง

3) ทักษะการฟังอย่างลึกซึ้ง

การฟังอย่างลึกซึ้ง (deep listening) คือ การฟังโดยไม่ตัดสินถูกผิดด้วยความคิดเห็นของเราเอง สามารถก้าวข้ามเสียงตัดสินเล็กๆ ในหัวของเรา (voice of judgement) โดยไม่ตอบสนองแบบทันทีทันใด (reacting) เพียงแค่ปล่อยผ่าน ในขณะที่เราฟัง เราจำเป็นต้องตระหนักรู้ถึงเสียงภายใน ปรับผ่อนท่าที่ให้ผ่อนคลาย ขยับขยายพื้นที่ว่างในหัวใจของเราเอง เพื่อให้การฟังของเราโอบรับเรื่องราวที่หลากหลาย แตกต่างจากประสบการณ์ความคุ้นชินได้

4) ทักษะการสรุปความ

การสรุปความ คือ การจับใจความสำคัญจากเรื่องที่ฟังและดู แล้วนำมาเรียบเรียงใหม่อย่างสั้นๆ ให้รู้ว่าเป็นเรื่องอะไร มีใครทำอะไร มีใครทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร อย่างไร ประโยชน์ของการสรุปความ คือ การนำใจความสำคัญไปใช้ในการติดต่อสื่อสาร ช่วยให้การฟังและการดูได้ผลดียิ่งขึ้น ทำให้การรับสารเพื่อความสนุกสนาน ผ่อนคลายความตึงเครียด ไม่เน้นความสำคัญของเนื้อหาสาระ ไม่จำเป็นต้องมีสมาธิมากนักในการรับสาร

5) ทักษะการบันทึกความรู้

การจดบันทึก คือการเขียนข้อความ เพื่อช่วยในการจำและทำให้เข้าใจยิ่งขึ้น มีประโยชน์มากในการศึกษาทุกระดับ การจดบันทึกต้องเป็นการสรุปประเด็น ประมวลความคิดหลังจากการอ่านเพื่อได้กรอบความคิดในเนื้อหาสาระสำหรับการอ่านต่อไป การจดบันทึกสามารถดำเนินการได้หลายวิธี เช่น การใช้ดินสอหรือปากกาขีดเส้นใต้หรือใช้ปากกาสีขีดบนข้อความสำคัญไว้หรืออาจทำเครื่องหมาย * ><= / หรือ 7 เป็นต้น หลังจากนั้นนำมาจัดทำเป็นบันทึกย่อ

6) ทักษะสุนทรียะสนทนา

สุนทรียสนทนา หมายถึง การสนทนาเพื่อความเข้าใจที่ลึกซึ้งและสร้างสรรค์ (Dialogue-Art of Communication for profound understanding) ถือได้ว่าเป็นทั้งศิลปะและวิทยาการที่ควบคู่มากับสังคมมนุษย์ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือการสร้างสรรค์อารยธรรม โดยเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความคิด ความรู้สึก แลกเปลี่ยนความรู้ ข่าวสาร ความเข้าใจ และเพื่อการเข้าใจที่ตรงกัน แต่ในสังคมสมัยใหม่ที่สภาพแวดล้อมต่างๆ และวัฒนธรรมมีการความหลากหลายและประสมประสานเชื่อมต่อถึงกัน การแสดงออก

ในความหลากหลายทาง ความคิดก็กระทำได้อย่างอิสระมากยิ่งขึ้น ซึ่งนำไปสู่ความขัดแย้งทางความคิดทั้งในระดับบุคคล กลุ่ม และสังคม อีกนัยหนึ่งด้วยความต่างทางกายภาพและสิ่งแวดล้อม เพศ วัยการศึกษา สถานภาพ อาชีพ ประสบการณ์ และความเชื่อ ทำให้ความขัดแย้งทางความคิดทั้งในระดับบุคคล กลุ่ม และสังคมเกิดขึ้น อันเกิดจากการไม่ประสานกลมกลืนของความคิดร่วม หรือวัฒนธรรมร่วมทางความคิดและศิลปะการสื่อสารที่จะกลั่นกรองมโนทัศน์ที่ดีที่สุดสำหรับทุกคนร่วมกันได้ การสนทนายังถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งยวดในทุกระดับของสังคม ตั้งแต่ระดับครอบครัว กลุ่ม และสังคมในระดับกว้าง ดังนั้นการศึกษาศิลปะการสนทนาเพื่อความเข้าใจที่ลึกซึ้งและสร้างสรรค์

3. การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมชุมชนด้วย SWOT Analysis

3.1 นิยามความหมายของการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมชุมชนด้วย SWOT Analysis

SWOT Analysis: เป็นการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมชุมชน เพื่อค้นหา จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และสิ่งที่อาจเป็นปัญหาสำคัญในการดำเนินงานสู่สภาพที่ต้องการในอนาคต (Vision) โดยคำว่า SWOT เป็นตัวย่อที่มีความหมายดังนี้

1) S: Strengths จุดแข็งหรือข้อได้เปรียบของชุมชน (ปัจจัยภายใน)

2) W: Weaknesses จุดอ่อนหรือข้อเสียเปรียบของชุมชน (ปัจจัยภายใน)

3) O: Opportunities โอกาสที่จะทำให้ชุมชนดำเนินการได้ (ปัจจัยภายนอก)

4) T: Threats อุปสรรค ข้อจำกัด หรือปัจจัยที่คุกคามการดำเนินงานของชุมชน (ปัจจัยภายนอก)

3.2 หลักการสำคัญของการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมชุมชนด้วย SWOT Analysis

หลักการสำคัญของ SWOT ก็คือการวิเคราะห์โดยการสำรวจจากสภาพการณ์ 2 ด้าน คือ สภาพการณ์ภายในและสภาพการณ์ภายนอก (Situation Analysis) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์จุดแข็ง-จุดอ่อน เพื่อให้รู้ตนเอง (รู้เรา) รู้จักสภาพแวดล้อม (รู้เขา) ชัดเจน และวิเคราะห์โอกาส-อุปสรรค การวิเคราะห์ปัจจัยต่าง ๆ ทั้งภายนอกและภายในชุมชน ซึ่งจะช่วยให้ชุมชนทราบถึงการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายนอกชุมชน ทั้งสิ่งที่ได้เกิดขึ้นแล้วและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคต รวมทั้งผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ที่มีต่อชุมชน และจุดแข็ง จุดอ่อน และความสามารถ ด้านต่าง ๆ ที่ชุมชนมีอยู่ ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จะเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการกำหนดวิสัยทัศน์ การกำหนดกลยุทธ์ และการดำเนินตามกลยุทธ์ของชุมชนที่เหมาะสมต่อไป

3.3 ขั้นตอน/ วิธีการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมชุมชนด้วย SWOT Analysis

1) การประเมินสภาพแวดล้อมภายในชุมชน จะเกี่ยวกับการวิเคราะห์และพิจารณาทรัพยากรและความสามารถภายในชุมชนทุก ๆ ด้าน เพื่อที่จะระบุจุดแข็งและจุดอ่อนของชุมชนแหล่งที่มาเบื้องต้นของข้อมูลเพื่อการประเมินสภาพแวดล้อมภายใน คือระบบข้อมูลเพื่อการบริหาร ที่ครอบคลุมทุกด้าน ทั้งในด้าน

โครงสร้างระบบ ระเบียบ วิธีปฏิบัติงาน บรรยากาศในการทำงานและทรัพยากรในการบริหาร (คน เงิน วัสดุ การจัดการ) รวมถึงการพิจารณาผลการดำเนินงานที่ผ่านมาของชุมชนเพื่อที่จะเข้าใจสถานการณ์และผลกลยุทธ์ก่อนหน้านี้ด้วย โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.1) จุดแข็งของชุมชน (S-Strengths) เป็นการวิเคราะห์ปัจจัยภายในจากมุมมองของผู้ที่อยู่ภายในชุมชนนั้นเอง ว่าปัจจัยใดภายในชุมชนที่เป็นข้อได้เปรียบหรือจุดเด่นของชุมชนที่ชุมชนควรนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชนได้ และควรดำรงไว้เพื่อการเสริมสร้างความเข็มแข็งของชุมชน

1.2) จุดอ่อนของชุมชน (W-Weaknesses) เป็นการวิเคราะห์ปัจจัยภายในจากมุมมองของผู้ที่อยู่ภายในจากมุมมองของผู้ที่อยู่ภายในชุมชนนั้น ๆ เองว่าปัจจัยภายในชุมชนที่เป็นจุดด้อย ข้อเสียเปรียบของชุมชนที่ควรปรับปรุงให้ดีขึ้นหรือขจัดให้หมดไปอันจะเป็นประโยชน์ชุมชน

2) การประเมินสภาพแวดล้อมภายนอก ภายใต้การประเมินสภาพแวดล้อมภายนอกชุมชนนั้นสามารถค้นหาโอกาสและอุปสรรคทางการดำเนินงานของชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อมทั้งในและระหว่างประเทศที่เกี่ยวกับการดำเนินงานของชุมชน เช่น อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจ นโยบาย การเงิน งบประมาณ สภาพแวดล้อมทางสังคม และสภาพแวดล้อมทางการเมือง โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1) โอกาสทางสภาพแวดล้อม (O-Opportunities) เป็นการวิเคราะห์ว่าปัจจัยภายนอกชุมชน ปัจจัยใดที่สามารถส่งผลกระทบที่เป็นประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อการดำเนินการของชุมชนในระดับมหาภาค และชุมชนสามารถนำโอกาสเหล่านี้มาเสริมสร้างให้ชุมชนเข็มแข็งขึ้นได้

2.2) อุปสรรคทางสภาพแวดล้อม (T-Threats) เป็นการวิเคราะห์ว่าปัจจัยภายนอกชุมชน ปัจจัยใดที่สามารถส่งผลกระทบในระดับมหาภาค ในทางที่จะก่อให้เกิดความเสียหายทั้งทางตรง และทางอ้อม ซึ่งชุมชนจะต้องหลีกเลี่ยงหรือปรับสภาพชุมชนให้มีความแข็งแกร่งพร้อมที่จะเผชิญแรงกระทบดังกล่าวได้

ภาพที่ 5 ตัวอย่างองค์ประกอบในการวิเคราะห์ SWOT Analysis

4. การประยุกต์องค์ความรู้สู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

4.1 แนวทางการประยุกต์องค์ความรู้สู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

การจัดการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาชุมชนนั้น เป็นกิจกรรมที่ต่อยอดมาจากการศึกษาวิเคราะห์สภาพแวดล้อมชุมชนด้วย SWOT Analysis เพื่อตอบสนองต่อสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน สำหรับแนวทางการจัดการเรียนรู้จำเป็นต้องนำองค์ความรู้เชิงทฤษฎีมาปรับประยุกต์ให้มีความเหมาะสมกับผู้เรียน (ชุมชน) ในปัจจุบัน เริ่มจากตัวผู้สอนเอง (นักศึกษา) ที่จะต้องเป็นแบบอย่างที่ดีและค่อย ๆ ขยายไปสู่การพัฒนาผู้เรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องพัฒนาให้ถึงระบบคิดของผู้เรียนมากกว่าการให้ทำกิจกรรมโดยปราศจากความคิด โดยมีแนวทางการจัดการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาชุมชน ประกอบด้วย

1) การเป็นตัวแบบที่ดีอย่างสม่ำเสมอ ตามทฤษฎีเซลล์กระจกเงา (mirror neuron theory) เมื่อผู้สอนแสดงพฤติกรรมใด ๆ ออกมาอย่างสม่ำเสมอ แม้ไม่ต้องสอนโดยวาจา แต่เป็นการสอนโดยการกระทำ ผู้เรียนจะมีแนวโน้มแสดงพฤติกรรมนั้นด้วย การพัฒนาลักษณะนี้ เป็นการให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้โดยกระบวนการซึมซับ การสังเกต การเลียนแบบพฤติกรรม แต่ควรใช้ควบคู่กับการสะท้อนผลตนเอง (reflection) ในข้อ 5 ด้วย

2) การจัดการเรียนรู้ต้องผ่านกระบวนการการปฏิบัติ (action learning) โดยการให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติกิจกรรมตามความเหมาะสมด้วยตนเองโดยไม่จำเป็นต้องจัดทำเป็นโครงการเฉพาะกิจขึ้น แต่ควรบูรณาการไปในทุกกิจกรรมการเรียนรู้ และที่สำคัญจะต้องมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผลการปฏิบัติต่อเพื่อนและผู้สอน

3) การสร้างบรรยากาศที่กระตุ้นการเรียนรู้ โดยทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกร่วม (empathy) ความเห็นอกเห็นใจ เอาใจผู้อื่นมาใส่ใจตนเอง เพื่อรับรู้ความรู้สึก และตอบสนองโดยการแสดงพฤติกรรมอย่างถูกต้องเหมาะสม ทั้งภาษาพูดและภาษากาย

4) มุ่งเน้นการการเรียนรู้เพื่อปรับเปลี่ยนความคิดและมุมมอง (transformation of learning) ของผู้เรียน ทำให้เห็นว่าผู้เรียนแต่ละคนมีศักยภาพที่จะช่วยเหลือผู้อื่นและสังคมส่วนรวมได้ ไม่สำคัญว่าจะเรียนเก่ง สอบได้คะแนนดีหรือไม่ การปรับเปลี่ยนความคิดและมุมมองดังกล่าวจะทำให้ผู้เรียน เกิดการพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ

5) การจัดการเรียนรู้ต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสะท้อนตนเอง (self - reflection) มุ่งให้เห็นความคิดและความรู้สึกของตนเองเมื่อได้ช่วยเหลือผู้อื่น หรือทำประโยชน์ต่อส่วนรวม รวมทั้งการกำหนดแนวทางสำหรับพัฒนาตนเองให้เป็นคนที่มีคุณธรรม จริยธรรมต่อไป

4.2 แนวทางปฏิบัติในการทำงานร่วมกับชุมชน

การเป็นนักพัฒนาเป็นความรับผิดชอบในตนเอง แม้ว่าจะได้รับการอบรมสั่งสอนถ้าใจตนเองไม่ยอมรับ การเป็นนักพัฒนาก็ไม่เกิด ฉะนั้นคำว่า “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน” จึงมีความสำคัญส่วนหนึ่งในการสร้างนักพัฒนา ถ้าตนเองไม่เห็นความสำคัญแล้วคงไม่มีใครบังคับได้ นอกจากใจของตนเองแล้ว แนวทางที่สำคัญในการเป็นนักพัฒนายังมีอีกหลายประการ ถ้าปฏิบัติได้ก็จะเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม ได้แก่

1) สร้างวินัยในตนเอง ตระหนักถึงการมีส่วนร่วมในระบบประชาธิปไตย รู้ถึงขอบเขตของสิทธิเสรีภาพ หน้าที่ ความรับผิดชอบ ต่อตนเองและสังคม

2) ให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม ตระหนักเสมอว่าตนเองคือส่วนหนึ่งของสังคมต้องมีความรับผิดชอบในการรักษาสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นเรื่องของส่วนรวม ทั้งต่อประเทศชาติ และโลกใบนี้

3) ตระหนักถึงปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสังคม ให้ถือว่าเป็นปัญหาของตนเองเช่นกัน ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือในการแก้ไขปัญหา

4) ยึดหลักธรรมในการดำเนินชีวิต เพราะหลักธรรมหรือคำสั่งสอนในทุกศาสนาที่นับถือ สอนให้คน ทำความดีทั้งสิ้น ถ้าปฏิบัติได้จะทำให้ตนเองมีความสุข นอกจากนี้ ยังก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมด้วย ซึ่งทำให้เราสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

4.3 หลักการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์

กิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์เป็นกิจกรรมที่ต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเองตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลและพัฒนาการทางสมอง เน้น

ให้ความสำคัญทั้งความรู้ และคุณธรรมจริยธรรม จัดกิจกรรมโดยให้ผู้เรียนคิดสร้างสรรค์ออกแบบกิจกรรมเพื่อสาธารณประโยชน์อย่างหลากหลายรูปแบบ เพื่อแสดงถึงความรับผิดชอบต่อสังคม ประกอบด้วย

1) วัตถุประสงค์

1.1) เพื่อปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกให้แก่ผู้เรียนในการบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อครอบครัวสถาบันการศึกษา ชุมชน สังคมและประเทศชาติ

2) เพื่อให้ผู้เรียนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ตามความถนัดและความสนใจในลักษณะอาสาสมัคร

3) เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ คุณธรรม จริยธรรม ตามคุณลักษณะอันพึงประสงค์

4) เพื่อให้ผู้เรียนมีจิตสาธารณะและใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

2) ขอบข่าย

1) เป็นกระบวนการจัดกิจกรรมในลักษณะกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ กิจกรรมอาสาพัฒนาหรือกิจกรรมสร้างสรรค์สังคมโดยผู้เรียน

2) ดำเนินการด้วยตนเองในลักษณะอาสาสมัครเพื่อแสดงถึงความรับผิดชอบ ความดีงาม ความเสียสละต่อสังคม และมีจิตสาธารณะ

3) ลักษณะกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์

1) เป็นกิจกรรมที่ผู้ปฏิบัติกิจกรรม ปฏิบัติด้วยความสมัครใจ

2) เป็นกิจกรรมที่ทำเพื่อผู้อื่น/ สังคม

3) เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนคิด/ ออกแบบเอง

4.4 วิธีการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์

การจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ ต้องเน้นให้ผู้เรียนร่วมกันวิเคราะห์กิจกรรม ร่วมสำรวจสภาพและปัญหา ร่วมวางแผนการจัดกิจกรรม ร่วมปฏิบัติกิจกรรม ร่วมสรุปและประเมินผลการจัดกิจกรรม และร่วมรายงานผลพร้อมทั้งเผยแพร่ผลการจัดกิจกรรม

การจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ควรจัดให้ผู้เรียนดำเนินการตามกระบวนการ 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การสำรวจเพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหาต่าง ๆ ในพื้นที่ที่ต้องการทำสาธารณประโยชน์

ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหาต่าง ๆ และจัดลำดับปัญหาตามความสำคัญจำเป็นและเร่งด่วนจากมากไปหาน้อย

ขั้นตอนที่ 3 วางแผน ออกแบบกิจกรรม เขียนโครงการ และจัดทำปฏิทินการปฏิบัติกิจกรรม

ขั้นตอนที่ 4 ปฏิบัติกิจกรรมตามแผนที่วางไว้

ขั้นตอนที่ 5 ประเมินผลการจัดกิจกรรม และแลกเปลี่ยนเรียนรู้หลังจากเสร็จสิ้นการปฏิบัติกิจกรรมเพื่อถอดบทเรียนในประเด็นต่าง ๆ ประกอบด้วย ผลที่เกิดกับผู้ปฏิบัติกิจกรรมและผลที่เกิดแก่สังคมภายหลังจากการปฏิบัติกิจกรรม จากนั้นนำไปสรุปรายงานและเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์การปฏิบัติกิจกรรม

4.5 ข้อปฏิบัติสำหรับการเตรียมตัวเข้าสู่ชุมชนเป้าหมาย

1) รู้จักตัวเอง

1.1) ต้องมีความพร้อมทางใจ เพราะอะไรเราถึงต้องการจะทำงานอาสา ต้องตอบตัวเองให้ได้และระลึกถึงสิ่งนี้ไว้ในใจเพราะมันเป็นพลังเติมใจให้เรามุ่งมั่นทางานเพื่อสิ่งนี้

1.2) ความพร้อมทางกาย นอกเหนือจากใจที่มุ่งมั่นแล้ว สุขภาพร่างกายที่พร้อมก็จะมีส่วนสำคัญที่ช่วยให้ทำงานจิตอาสาได้อย่างเต็มที่

1.3) ความสามารถ ท่านมีความสามารถหรือความถนัดทางด้านใดเป็นพิเศษที่พร้อมจะช่วยเหลือสังคม

2) เตรียมตัวและเตรียมใจ

2.1) ควรแต่งกายให้สุภาพและเหมาะสมกับงาน

2.2) ควรวางแผนการเดินทาง และต้องตรงต่อเวลาที่นัดหมาย

2.3) เตรียมค่าใช้จ่ายสาหรับการเดินทาง และค่าใช้จ่ายอื่นๆที่อาจจะมี

2.4) ทานอาหารให้เรียบร้อย (ไม่ควรคาดหวังว่าจะไปกินที่งาน)

2.5) แจ้งให้คนที่บ้านทราบว่าจะไปไหน ทำอะไร และนัดแนะว่าจะติดต่อกันได้อย่างไร

3) ก่อนลงมือปฏิบัติงาน

3.1) ติดต่อผู้ประสานงานบุคคลในพื้นที่เพื่อทำงานจิตอาสา

3.2) เลือกงานที่เหมาะสมกับตนเอง และความถนัดที่เรามี

3.3) หากมีข้อสงสัยให้สอบถามกับผู้ประสานงาน

4) พร้อมปฏิบัติงาน

4.1) ประจำจุดต่างๆ ตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย

4.2) หากปฏิบัติงานแล้วพบปัญหาอุปสรรคให้แจ้งกับผู้ดูแลในจุดนั้นๆ ทันที

4.3) ปฏิบัติงานร่วมกันอย่างมีใจที่เอื้อเฟื้อต่อกัน

4.4) อย่าฝืนทำงานเกินกาลังความสามารถของตนเอง ถ้าทำไม่ไหวให้แจ้งผู้ดูแล

5) หลังจากเสร็จงาน

5.1) ช่วยกันดูแลรักษาความสะอาดของสถานที่

5.2) ทบทวนในสิ่งที่ตัวเองได้ทำ มีความประทับใจ ความสุขใจใดบ้าง

5.3) หากมีข้อแนะนำหรือข้อเสนอแนะโปรดแจ้งกับผู้ประสานงาน

4.6 ข้อเตือนใจในการทำงานร่วมกับชุมชน

1) พร้อมที่จะเป็นผู้ให้มากกว่าเป็นผู้รับ

2) ไม่แสวงหาผลประโยชน์ใด ๆ แอบแฝง

3) ระมัดระวังที่จะไม่นำสิ่งของหรือเครื่องใช้ของสมาคมมาใช้โดยพลการ

4) จิตอาสาทุกท่านเท่าเทียมกัน ไม่มีสิทธิพิเศษใด ๆ ทั้งสิ้น

5) ให้เกียรติแก่ผู้ร่วมงาน

6) เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ให้อภัยซึ่งกันและกัน มีเมตตาต่อกัน

7) วางจิตให้แจ่มใสด้วยใจบริการ

4.7 การเขียนโครงการประยุกต์องค์ความรู้สู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

การเขียนโครงการประยุกต์องค์ความรู้สู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน เป็นส่วนหนึ่งของการทำ **“โครงงานราชภัฏโมเดล”** ซึ่งการเขียนโครงการประยุกต์องค์ความรู้สู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน นี้เป็นการเขียนโครงการเพื่อประโยชน์ในการดำเนินงานราชภัฏโมเดล เพราะโครงการมีส่วนช่วยให้เกิดการวางแผนการทำงานที่เป็นระบบ และมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานที่ชัดเจน ทำให้สามารถปฏิบัติงานราชภัฏโมเดลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1) ความหมายของโครงการ คำว่า “โครงการ” ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า “project” เป็นแผนงานที่จัดทำขึ้นอย่างรอบคอบและเป็นระบบ พร้อมกับมีแนวทางปฏิบัติเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายของแผนงานที่ได้กำหนดไว้ โดยใช้ทรัพยากรในการดำเนินงานอย่างคุ้มค่า มีจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดอย่างชัดเจน มีพื้นที่ในการดำเนินงานเพื่อให้บริการและมีบุคลากรหรือหน่วยงานรับผิดชอบ

2) ลักษณะสำคัญของโครงการ การเขียนโครงการมีลักษณะการเขียนแตกต่างไปจากการเขียนประเภทอื่น ๆ โครงการที่ดีควรมีลักษณะดังต่อไปนี้

2.1) ต้องมีระบบ (system) โครงการต้องประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องเป็นกระบวนการ ถ้าส่วนใดเปลี่ยนแปลงไปจะเกิดการเปลี่ยนแปลงในส่วนอื่น ๆ ตามไปด้วย

2.2) ต้องมีวัตถุประสงค์ชัดเจน (clear objective) โครงการต้องกำหนดวัตถุประสงค์สอดคล้องกับความเป็นมาของโครงการ มีความเป็นไปได้ชัดเจน และเป้าหมายของโครงการต้องประกอบด้วยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

2.3) ต้องเป็นการดำเนินงานในอนาคต (future operation) เนื่องจากการปฏิบัติงานที่ผ่านมา มีข้อบกพร่อง จึงควรแก้ไขและปรับปรุงโครงการจึงเป็นการดำเนินงานเพื่ออนาคต

2.4) เป็นการทำงานชั่วคราว (temporary task) โครงการเป็นการทำงานเฉพาะกิจเป็นคราว ๆ เพื่อแก้ไขปรับปรุง และพัฒนาไม่ใช่การทำงานที่เป็นการทำงานประจำ หรืองานปกติ

2.5) มีกำหนดระยะเวลาที่แน่นอน (definitely duration) โครงการต้องกำหนดระยะเวลาที่แน่นอนโดยกำหนดเวลาเริ่มต้นและเวลาที่สิ้นสุดให้ชัดเจน ถ้าไม่กำหนดเวลาหรือปล่อยให้โครงการดำเนินไปเรื่อย ๆ ย่อมไม่สามารถประเมินผลสำเร็จได้ ซึ่งจะกลายเป็นการดำเนินงานตามปกติ

2.6) มีลักษณะเป็นงานที่เร่งด่วน (urgently task) โครงการต้องเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อสนองนโยบายเร่งด่วนที่ต้องการจะพัฒนางานให้ก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ทันต่อเหตุการณ์ หรือเป็นงานใหม่

2.7) ต้องมีต้นทุนการผลิตต่ำ (low cost) การดำเนินงานตามโครงการต้องมีการใช้ทรัพยากรหรืองบประมาณ โครงการจะมีประสิทธิภาพต่อเมื่อมีการลงทุนน้อย แต่ได้รับประโยชน์สูงสุด

2.8) เป็นการริเริ่มหรือพัฒนางาน (creativity or developing) โครงการต้องเป็นความคิดริเริ่มที่แปลกใหม่ เพื่อแก้ปัญหาและอุปสรรคและพัฒนางานให้เจริญก้าวหน้า

4.8 โครงสร้างของโครงการประยุกต์องค์ความรู้สู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

การเขียนโครงการประยุกต์องค์ความรู้สู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ผู้จัดทำโครงการจะต้องรู้และเข้าใจโครงสร้างของโครงการเสียก่อนว่าประกอบไปด้วยส่วนใดบ้าง ซึ่งโดยทั่วไปโครงสร้างของโครงการประกอบด้วย

1) ชื่อโครงการ

ส่วนใหญ่มาจากงานที่ต้องการปฏิบัติ โดยจะต้องมีความชัดเจนเหมาะสม เฉพาะเจาะจง กะทัดรัด และสื่อความหมายได้อย่างชัดเจน

2) หลักการและเหตุผล

เป็นการกล่าวถึงปัญหาและสาเหตุและความจำเป็นที่ต้องมีการจัดทำโครงการ โดยผู้เขียนโครงการจะต้องพยายามพรรณนาความ โดยหาเหตุผล หลักการ ทฤษฎี แนวทางนโยบายของรัฐบาล นโยบายของกระทรวง กรม ตลอดจนความต้องการในการพัฒนา ทั้งนี้เพื่อแสดงข้อมูลที่มีน้ำหนักน่าเชื่อถือและ ให้เห็นความสำคัญของสถานการณ์ที่เกิดขึ้น โดยมีการอ้างอิงแหล่งที่มาของข้อมูลด้วย เพื่อที่ผู้อนุมัติโครงการจะได้ตัดสินใจสนับสนุนโครงการต่อไป

3) วัตถุประสงค์

เป็นการระบุถึงเจตจำนงในการดำเนินงานของโครงการ โดยแสดงให้เห็นถึงผลที่ต้องการจะบรรลุไว้อย่างกว้าง ๆ มีลักษณะเป็นนามธรรมแต่ชัดเจนและไม่คลุมเครือ โครงการหนึ่ง ๆ อาจมีวัตถุประสงค์มากกว่าหนึ่งข้อก็ได้ กล่าวคือ มีวัตถุประสงค์หลัก วัตถุประสงค์รอง และวัตถุประสงค์เฉพาะก็ได้ การเขียนวัตถุประสงค์ที่ดี สามารถเขียนวัตถุประสงค์โดยยึดหลัก SMART คือ 1) Sensible and Specific คือต้องมีความเป็นไปได้และมีความเฉพาะเจาะจงในการดำเนินการโครงการ 2) Measurable คือต้องสามารถวัดและประเมินผลระดับของความสำเร็จได้ 3) Attainable คือต้องระบุถึงการกระทำที่สามรถปฏิบัติได้ มิใช่สิ่งเพ้อฝัน 4) Reasonable and Realistic คือต้องระบุให้มีความเป็นเหตุเป็นผลและสอดคล้องกับความเป็นจริง และ 5) Time คือต้องมีการกำหนดขอบเขตของเวลาที่จะกระทำให้สำเร็จได้อย่างชัดเจน

นอกจากนั้นการเขียนวัตถุประสงค์ยังต้องคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้ ประกอบด้วย

1. ใช้คำกริยาที่แสดงถึงความตั้งใจจริง เช่น เพื่อเพิ่ม... เพื่อลด... เพื่อส่งเสริม... เพื่อปรับปรุง... เพื่อขยาย... เพื่อรณรงค์... เพื่อเผยแพร่... เป็นต้น

2. ระบุผลผลิต (output) หรือระบุผลลัพธ์ (outcome) ที่ต้องการให้เกิดขึ้นเพียงประการเดียวในวัตถุประสงค์หนึ่งข้อ ถ้าเขียนวัตถุประสงค์ไว้หลายข้อ ข้อใดทำไม่สำเร็จเราสามารถประเมินผลได้ ซึ่งอาจกำหนดเป็น วัตถุประสงค์หลัก 1 ข้อ และวัตถุประสงค์รอง 1 - 2 ข้อ โดยมีเงื่อนไขว่า

2.1 ถ้าบรรลุวัตถุประสงค์หลัก แต่ไม่บรรลุวัตถุประสงค์รอง ควรทำต่อไป

2.2 ถ้าบรรลุวัตถุประสงค์รอง แต่ไม่บรรลุวัตถุประสงค์หลัก อาจยุติโครงการ

3. กำหนดเกณฑ์มาตรฐานของความสำเร็จที่วัดได้ในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

4. กำหนดช่วงเวลา พื้นที่หรือกลุ่มเป้าหมาย

4) เป้าหมาย

เป้าหมาย หมายถึง ระบุถึงผลลัพธ์สุดท้ายที่คาดว่าจะได้จากการดำเนินโครงการ โดยจะระบุทั้งผลที่เป็นเชิงปริมาณและผลเชิงคุณภาพ เป้าหมายจึงคล้ายกับวัตถุประสงค์ แต่มีลักษณะเฉพาะเจาะจงมากกว่า มีการระบุสิ่งที่ต้องการทำได้ชัดเจนและระบุเวลาที่ต้องการจะบรรลุ

5) วิธีการดำเนินงาน

เป็นการให้รายละเอียดในการปฏิบัติ โดยปกติจะแยกเป็นกิจกรรมย่อย ๆ หลายกิจกรรม แต่เป็นกิจกรรมเด่น ๆ ซึ่งจะแสดงให้เห็นความเด่นชัดตั้งแต่กิจกรรมเริ่มต้นจนถึงกิจกรรม สุดท้ายว่ามีกิจกรรมใดที่ต้องทำบ้าง ถ้าเป็นโครงการที่ไม่ซับซ้อนมากนักก็มักจะนิยมใช้แผนภูมิแกนท์ (Gantt chart) หรือแผนภูมิแท่ง (bar chart)

6) ผู้รับผิดชอบโครงการ

เป็นการระบุว่าใครหรือหน่วยงานใดเป็นผู้รับผิดชอบและมีขอบเขตความรับผิดชอบอย่างไรบ้าง ทั้งนี้เพื่อว่ามีปัญหาจะได้ติดต่อประสานงานได้ง่าย

7) งบประมาณ

เป็นการระบุค่าใช้จ่ายที่ต้องใช้ในการดำเนินกิจกรรมขั้นต่าง ๆ โดยทั่วไปจะแจกแจงเป็นหมวดย่อย ๆ เช่น หมวดค่าวัสดุ หมวดค่าใช้สอย หมวดค่าตอบแทน หมวดค่าครุภัณฑ์ ซึ่งการแจกแจงงบประมาณจะมีประโยชน์ในการตรวจสอบความเป็นไปได้ และตรวจสอบความเหมาะสมในสถานการณ์ต่าง ๆ นอกจากนั้นควรระบุแหล่งที่มาของงบประมาณด้วยว่าเป็นงบประมาณแผ่นดิน งบช่วยเหลือจากประเทศต่างประเทศ เงินกู้ หรืองบบริจาค เป็นต้น

8) สถานที่ดำเนินการ

เป็นการระบุสถานที่ตั้งของโครงการหรือระบุว่ากิจกรรมนั้นจะทำ ณ สถานที่แห่งใด เพื่อสะดวกต่อการจัดเตรียมสถานที่ให้พร้อมก่อนที่จะทำกิจกรรมนั้น ๆ

9) ระยะเวลาในการดำเนินการ

เป็นการระบุระยะเวลาเริ่มต้นโครงการและระยะเวลาสิ้นสุดโครงการโดยจะต้องระบุวัน เดือน ปี เช่นเดียวกับการแสดงแผนภูมิแกนท์ (Gantt Chart)

10) ผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

เป็นการระบุถึงผลที่คาดว่าจะได้รับจากการดำเนินโครงการ ประกอบด้วย ผลทางตรงและผลทางอ้อม นอกจากนั้น ต้องระบุด้วยว่าใครจะได้รับประโยชน์จากโครงการบ้าง ได้รับประโยชน์อย่างใด ระบุทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

11) การประเมินผลโครงการ

เป็นการแสดงรายละเอียดว่าจะมีวิธีการควบคุมติดตามและประเมินผลโครงการอย่างไร ใช้เครื่องมืออะไรในการประเมินผล ระยะเวลาในการประเมินผล และใครเป็นผู้ประเมินผล เป็นต้น ดัชนีชี้วัดความสำเร็จของโครงการคืออะไร การประเมินผลโครงการ ประกอบด้วย ประเมินผลโครงการระยะเวลาประเมินผลโครงการ และผู้ประเมินผลโครงการ

4.9 การใช้ถ้อยคำ สำนวนในการเขียนโครงการ

ผู้เขียนโครงการต้องมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องการใช้ถ้อยคำ สำนวนภาษาเป็นอย่างดี เพราะโครงการจะบรรลุเป้าหมาย หรือประสบผลสำเร็จขึ้นอยู่กับการใช้ถ้อยคำภาษาเป็นสำคัญ ถ้าใช้ถ้อยคำภาษาถูกต้อง ชัดเจน สละสลวย ย่อมสื่อความหมายได้ง่ายและรวดเร็ว ดังนั้น ผู้เขียนโครงการจึงต้องรู้จักเลือกใช้ถ้อยคำที่มีลักษณะดังต่อไปนี้

1) ใช้ภาษาให้ถูกต้อง คือ ใช้ให้ถูกต้องตรงตามความหมายและเขียนให้ถูกต้องตามอักษรวิธีทั้งตัวพยัญชนะ สระ วรรณยุกต์ ตัวสะกด และการันต์

2) ให้ภาษาให้กะทัดรัด คือ ใช้ถ้อยคำกระชับ รัดกุม ไม่เยิ่นเย้อ ยืดยาว ประหยัดถ้อยคำ แต่ต้องได้ใจความสมบูรณ์

3) ให้ภาษาให้ชัดเจน คือ ใช้ถ้อยคำที่มีความหมายตรงไปตรงมา หรือตรงตามตัวทำให้ผู้รับสารเข้าใจทันที ไม่ใช้ถ้อยคำคลุมเครือหรือกำกวม

4) ใช้ภาษาให้เหมาะสม คือ ใช้ภาษาให้เหมาะสมกับเนื้อความ หรือเหมาะสมกับกาลเทศะ

5) ใช้ภาษาให้สุภาพ คือ ใช้ภาษาเขียน เป็นภาษาที่มีแบบแผน ไม่ใช้ภาษาพูดในการเขียนโครงการ

4.10 ตัวอย่างการเขียนโครงการประยุกต์องค์ความรู้สู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

1. ชื่อโครงการ

การจัดการจุดเสี่ยงแบบมีส่วนร่วมเพื่อป้องกันอุบัติเหตุทางถนนในชุมชนหนองงูเหลือม จังหวัดนครปฐม

2. หลักการและเหตุผล

ปัญหาอุบัติเหตุเป็นปัญหาที่ทั่วโลกให้ความสำคัญ สมัชชาสหประชาชาติได้ประกาศเจตนารมณ์ในปฏิญญามอสโกให้ปี พ.ศ. 2554 - 2563 เป็นทศวรรษแห่งความปลอดภัยทางถนน (Decade of Action for

Road Safety) ประเทศไทยในฐานะประเทศสมาชิก ได้ร่วมขับเคลื่อนวาระความปลอดภัยทางถนนของโลก โดยมีมติคณะรัฐมนตรี วันที่ 29 มิถุนายน 2553 กำหนดให้ “ปี 2554 - 2563 เป็นทศวรรษแห่งความปลอดภัยทางถนน” เนื่องจากตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาประเทศไทยได้ประสบปัญหาด้านการเกิดอุบัติเหตุทางถนนมาโดยตลอด จากข้อมูลทางสถิติศูนย์ข้อมูลอุบัติเหตุ เพื่อเสริมสร้างความปลอดภัยทางถนน (Thai RSC) ชี้ให้เห็นว่าในปี พ.ศ. 2561 ประเทศไทยได้เกิดอุบัติจากการใช้รถใช้ถนน จำนวน 344,745 ครั้ง มีผู้ได้รับบาดเจ็บจำนวน 393,882 คน และมีผู้เสียชีวิต จำนวน 10,417 คน จากข้อมูลดังกล่าวจึงเป็นเป้าหมายที่สำคัญเพื่อให้ทุกภาคส่วนมีทิศทางการดำเนินงานและการแก้ไขปัญหาอุบัติเหตุทางถนนประสบผลสำเร็จเป็นรูปธรรม จึงได้มีการกำหนดมาตรการและวางแผนโครงการเพื่อยกระดับมาตรฐานความปลอดภัยทางถนน ลดอัตราการสูญเสียจากอุบัติเหตุจราจรอย่างเร่งด่วน โดยกำหนดให้เป็นกติกาในการใช้รถ ใช้ถนนร่วมกัน (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2561)

จากสภาพปัญหาดังกล่าว ส่งผลให้หลายชุมชนเริ่มออกมาขับเคลื่อนให้ความสำคัญในการจัดการแก้ไขปัญหาจุดเสี่ยงทางถนนที่เป็นปัญหาที่สำคัญระดับประเทศ และควรได้รับการจัดการแก้ไขอย่างเร่งด่วน หนึ่งในนั้นก็คือ ชุมชนหนองงูเหลือม ตำบลหนองงูเหลือม อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม ที่ได้มีการริเริ่มวางแผนการจัดการจุดเสี่ยงทางถนนให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของชุมชน สืบเนื่องมาจากปริมาณอุบัติเหตุในชุมชนมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจากการเจริญเติบโตของชุมชน จากการศึกษาและสำรวจข้อมูล พบว่าชุมชนหนองงูเหลือม มีเส้นทางการคมนาคมทางถนนที่สำคัญ จำนวน 7 สาย ได้แก่ ถนนสายหลักในชุมชน จำนวน 4 สาย ระยะทาง 9.7 กิโลเมตร ถนนสายรองในชุมขน จำนวน 3 สาย ระยะทาง 2.85 กิโลเมตร และมีพื้นที่จุดเสี่ยงทางถนน จำนวน 8 จุด ส่งผลให้ในปี พ.ศ. 2559 - 2561 มีอุบัติเหตุเกิดขึ้นในชุมชน จำนวน 31 ครั้ง มีผู้ได้รับบาดเจ็บ จำนวน 57 ราย และมีผู้เสียชีวิต จำนวน 3 ราย โดยมีสาเหตุที่สำคัญมาจากการขาดความระมัดระวังในการใช้รถใช้ถนน ไม่เคารพในกฎจราจร ใช้ความเร็วในเขตชุมชนเกินอัตรากำหนด อีกทั้งสภาพแวดล้อมบริเวณดังกล่าว ไม่มีสัญญาณเตือนภัย สัญญาณชะลอความเร็ว โดยเฉพาะบริเวณที่เป็นทางร่วมทางแยก ทางโค้ง หรือเขตชุมชน ทำให้มีประชาชนบางส่วนที่อาศัยอยู่นอกพื้นที่สัญจรผ่านเข้ามายังชุมชนหนองงูเหลือม ไม่คุ้นชินเส้นทาง ประกอบกับลักษณะการประกอบอาชีพของประชาชนในชุมชน ส่วนใหญ่มีอาชีพเป็นเกษตรกร ซึ่งเป็นอาชีพที่ต้องใช้ยานหานะเพื่อไปประกอบอาชีพทำการเกษตร จึงเป็นเหตุให้เกิดอุบัติเหตุ เป็นอันตรายต่อชีวิตร่างกาย และทรัพย์สิน (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2561)

จากข้อมูลดังกล่าวจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยเสริมสร้างความปลอดภัยทางถนนให้กับประชาชนในชุมชนหนองงูเหลือม ปัญหาจุดเสี่ยงทางถนนเป็นปัญหาที่สำคัญของประชาชนทุกคนในชุมชน การมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดการจัดการจุดเสี่ยงในชุมชนจึงเป็นแนวทางที่จะช่วยยกระดับมาตรฐานความปลอดภัยทางถนน ดังนั้นคณะผู้รับผิดชอบโครงการ จึงได้เล็งถึงสภาพปัญหาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าว จึงจัดทำโครงการ “การจัดการจุดเสี่ยงแบบมีส่วนร่วมเพื่อป้องกันอุบัติเหตุทางถนนในชุมชนบ้านหนองงูเหลือม”

3. วัตถุประสงค์

3.1 เพื่ออบรมให้ความรู้ สร้างความตระหนักให้กับประชาชนในการใช้รถใช้ถนนด้วยความระมัดระวัง

3.2 เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการและแก้ไขปัญหาจุดเสี่ยงทางถนน

4. เป้าหมาย

4.1 เป้าหมายเชิงปริมาณ จำนวนประชาชนในชุมชนหนองงูเหลือม เข้าร่วมโครงการฯ จำนวน 100 คน

4.2 เป้าหมายเชิงคุณภาพ สภาพจุดเสี่ยงทางถนน ประกอบด้วย พื้นผิวถนนที่เป็นหลุมเป็นบ่อ กิ่งไม้และวัชพืชที่บดบังทัศนวิสัย ได้รับการแก้ไขจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน

5. วิธีการดำเนินงาน

วัน/เดือน/ปี	รายการปฏิบัติ
15 ก.ค. 2564	ประชุมปรึกษาและหาข้อสรุปเพื่อทำโครงการ
15-20 ก.ค. 2564	ร่างโครงการ และวางแผนงานการดำเนินโครงการ
21-25 ก.ค. 2564	สำรวจสถานที่และหางบประมาณในการดำเนินโครงการ
26 ก.ค. – 14 ต.ค. 2564	ลงมือปฏิบัติตามแผงงานของโครงการ และติดตามประเมินผล
21 ต.ค. 2564	นำเสนอผลการดำเนินโครงการ

6. ผู้รับผิดชอบโครงการ

คณะทำงานโครงการ

1. ชื่อ-นามสกุล ประธานโครงการ
2. ชื่อ-นามสกุล รองประธานโครงการ
3. ชื่อ-นามสกุล เลขานุการ
4. ชื่อ-นามสกุล ประชาสัมพันธ์
5. ชื่อ-นามสกุล เหรัญญิก
6. ชื่อ-นามสกุล กรรมการ
7. ชื่อ-นามสกุล กรรมการ
8. ชื่อ-นามสกุล กรรมการ

หน่วยงาน

สาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

7. งบประมาณ

หมวดรายจ่าย	รายการ/รายละเอียดค่าใช้จ่าย	จำนวนเงิน
ค่าใช้สอย	- ค่าพาหนะเดินทางไป-กลับ (40 กม. x 4 บาท)	160
	- ค่าอาหารว่าง (20 คน x 2 มื้อ x 20 บาท)	800
	- อาหารกลางวัน (20 คน x 50 บาท)	1,000
ค่าวัสดุ	- ค่ายางมะตอย (5 ลูก x 100 บาท)	500
รวมทั้งสิ้น		**2,460**

8. สถานที่ดำเนินการ

ชุมชนหนองงูเหลือม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

9. ระยะเวลาในการดำเนินการ

วันที่ 15 กรกฎาคม – 21 ตุลาคม พ.ศ. 2564

10. ผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

10.1 ทำให้ประชาชนเกิดความรู้ และความตระหนักในการใช้รถใช้ถนนด้วยความระมัดระวัง

10.2 ทำให้จุดเสี่ยงในชุมชนได้รับการแก้ไข ปริมาณอุบัติเหตุในชุมชนลดน้อยลง

11. การประเมินผลโครงการ

การประเมินผลโดยใช้แบบสอบถามความพึงพอใจที่มีต่อโครงการ โดยประชาชนที่เข้าร่วมโครงการ

เอกสารอ้างอิง

พิสิฐ โอ่งเจริญ. (2560). การถอดบทเรียน: บริหารโครงการภาครัฐ. กรุงเทพฯ: บจก.ทูเกเตอร์ เอ็ดดูเทนเนอร์.

เยาวดี รางชัยกุล วิบูลย์ศรี. (2542). **การประเมินผลโครงการ แนวคิดและแนวปฏิบัติ.** กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วัฒนา วงศ์เกียรติรัตน์ และสุริยา วีรวงศ์. (2543). **คู่มือการประเมินผลโครงการ.** กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิชัย วงษ์ใหญ่. (2554). **จิตอาสา : สารานุกรมวิชาชีพครู เฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว** เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา.

สมพิศ สุขแสน. (2542). **นโยบายสาธารณะและการวางแผน.** อุตรดิตถ์ : สถาบันราชภัฏอุตรดิตถ์

สุวิมล ติรกานันท์. (2543). **การประเมินโครงการ : แนวทางสู่การปฏิบัติ.** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน. (2559). คู่มือการจัดการความรู้ของชุมชน. กรุงเทพฯ: กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย.

แบบฝึกหัดท้ายบท

1. ตามมุมมองของนักศึกษา คำว่า “การประยุกต์ใช้องค์ความรู้สู่ชุมชน” มีความหมายว่าอย่างไร
2. ตามมุมมองของนักศึกษา คำว่า “การถอดบทเรียนสู่องค์ความรู้” มีความหมายว่าอย่างไร
3. วิธีการถอดบทเรียนมีกี่ขั้นตอน ประกอบด้วยอะไรบ้าง พร้อมอธิบายรายละเอียดพอสังเขป
4. ทักษะสำคัญในการถอดความรู้มีกี่ทักษะ ประกอบด้วยอะไรบ้าง พร้อมอธิบายรายละเอียดพอสังเขป
5. การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมชุมชนด้วย SWOT Analysis มีความหมายว่าอย่างไร
6. การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมชุมชนด้วย SWOT Analysis มีกี่ขั้นตอน ประกอบด้วยอะไรบ้าง
7. แนวทางการประยุกต์องค์ความรู้สู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน มีความหมายว่าอย่างไร
8. แนวทางปฏิบัติในการทำงานร่วมกับชุมชน มีกี่แนวทาง ประกอบด้วยอะไรบ้าง
9. กิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ควรมีลักษณะอย่างไร
10. โครงสร้างของโครงการประยุกต์องค์ความรู้สู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ประกอบด้วยอะไรบ้าง